

A román pásztorkodás magyar kapcsolata.

Az alábbi tanulmány részlet a szerzőnek sajtó alatt lévő *Magyar pásztorelet* c. munkájából. A munkában az eddigi kutatások lehető legteljesebb számbavételével az ugor kortól kezdve a magyar állattartás kultúrmorfológiáját rajzolja meg. M. G.

A románok erdélyi megjelenéséről, mint minden vándor-pásztorkodó nép táji és történeti megjelenéséről, igen nehéz világos és tiszta képet nyernünk. Vándorpásztorkodó nép táji és történeti megjelenése nem okvetlen jelent tervszerű, a tájban műveltségi és politikai szerepet játszó térfoglalást. Nyomatékkal vonatkozik ez a megállapítás a románásra. Több egymásután következő és különböző helyre utaló okleveles adat vonatkozhat ugyanarra a néptöredékre, kisebb ethnikai csoportra, amely népi hajlamai s a gazdasági körülmények miatt megváltoztatta települési vagy helyesebben szállás-területét. A román-ságot említő első okleveles adatok a XIII. század elejéről Fogaras megyéből származnak. A Nagyszebentől keletre fekvő, a kerci havasokra kiterjedő *silva Blacorum et Bissenorum* (1224) említése világosan bizonyítja, hogy a pásztorkodó románoknak (vlachoknak) a besenyőkkel együtt erdejük is volt, amelyben bizonyára legeltettek is. Találónan jegyzi meg a XVI. században a történelíró *Verancsics Antal* az erdélyi románokról, hogy „kevesen laknak nyílt helyeken és barmaikkal inkább a hegyekben és erdőkben húzódnak meg”. Zárt életmódjukról még jellemzőbb leírást olvashatunk *gróf Bethlen Miklós* emlékirataiban, aki az 1662. eseményekkel egyidejűleg így jellemzi a pásztorkodó románokat: „Ezek a pásztorok ősidők óta völgyeik mélyén élnek, mindmegannyi külön kis köztársaságban, melyeknek tagjai Erdély többi lakóival egyáltalán nem érintkeznek. A családfő egyuttal pap és bíró, aki reggel, este imádkoztatja háznépét és igazságot oszt. Szabadon élnek és földesuraikhoz csak akkor mennek el, amikor megházasodnak s az őket összeadja, meg évente egyszer, mikor számadást csinálnak a juhokról s azok termékeiről ritka pontossággal és becsületességgel. Völgyeiket ezek a gazdák nyárvégén hagyják el, hogy juhaikat az oláhországi dunamelléki vizes helyekre hajtsák, ahol a bokrok közt még télen is friss fűvet találnak a juhok. Tavasszal azután hazatérnek és elszámolnak a török bevásárlóknak eladott juhok árával meg a juhtermékekkel, melyek az erdélyi nemesek jövedelmének nagyobbik részét alkotják. Völgyeikben ők maguk kizárólag juhtejjel élnek, melyből valami kenyérfélet csinálnak, meg egy savanyú italt és ünnepszámba megy, amikor egy-egy bárányukat levágják. Ruházatukat gyapjúból készítik, fejükön nagy báránybőr kucsmát hordván. Asszonyaik és gyermekeik a férfiakkal egyenlően ruházkodnak s oly visszahúzódva élnek juhaik társaságában a havasokban, hogy egyál-

talán nem törődnek környezetükkel és azzal, ami a világban történik."

A XIII. század elejéről származó okleveles adatok természetesen nem jelentik azt, hogy a XIII. század előtt pásztorkodó román népcsoportok ne jelentek volna meg a Déli Kárpátok területén; — ezek azonban a nyári legeltetés után visszavonultak állataikkal a Havasalföldre, a Duna síkságára, a Balkánon lévő téli szállásaikra. A magyarság, mint letelepült, műveltségformáló és politikai hatalmat jelentő nép, mindenütt megelőzte a románságot Erdély területén. Annak a román véleménynek, amely szerint a síkságra települt románság a magyarok elől húzódott volna vissza a hegyekbe, semmi tudományos alapja sincs. A helynevek tanúsága szerint a románság csak a XIV. század első felében Krassó-Szörényben, majd a század második felében Hunyadban kezd *megtelepülni*. A XIII. századi oklevelek fogarasi románjai nem valószínű, hogy letelepült lakosok, hanem a téli és nyári szálláshelyek között vándorló pásztorok voltak s mivel a magyar király földjén s királyi adományterületeken is legeltettek, bizonyos kötelezettségeket (pl. katonáskodást) is kellett teljesíteniük.

Az Erdélyt megszálló és Erdélyben kulturmunkába kezdő magyarság már megtelepülésének első századaiban, tehát igen korán felismerhette a románok kiváló pásztorkodó hajlamát s ezért szívesen bízta fogadott román pásztorokra állatait, éppen úgy, mint a földművelést a délorosz sztyeppéken szívesen végeztette szláv rabszolgákkal. A román pásztor kezére eleinte bizonyára csak nyári legeltetésre adták az állatokat, amint ezt Erdélyben a mai napig is tapasztalhatjuk. Századok folyamán a magyar gazdaságokban mindjobban alkalmazták a román pásztorokat, főleg juhászokat s ezzel és az ide-oda vándorló, magyar népterületeken is legeltető pásztorokkal (pl. a XVII. század végén a kalotaszegi Bánffy-birtokra mocanok és mócok, a háromszéki havasokra a múlt században brassói berszánók járnak legeltetni, 1728-ban Csík, Gyergyó és Kászonszék havasait moldvaiak foglalják el) magyarázhatjuk, hogy az erdélyi magyar pásztortermínológiában, elsősorban a juhászatban nagyszámú román jövevényszót találunk. Ilyenek pl. *bács* 'öregjuhász', 'számadó', *balán*, *balánk*, *bolán* 'fehér vagy szürke szőrű juh', moldvai ökörfaj', *berbécs* 'ürü', 'kos', *buzsenyica* 'füstölt juh- vagy kecskehús', *galáta* 'fejtöedény', *pakulár* 'juhász', *turma* 'sereg', 'nyáj', stb. Mindez azonban nem román műveltségi hatást, hanem magyar gazdasági fölényt, emberekkel való bánni tudást, a románok tulajdonságainak felismerését és alkalmazását jelenti. Hasonló eset gyakran előfordul. Nomád tulajdonságokkal rendelkező népek, anélkül, hogy ők maguk felhagynának pásztorkodásukkal, kisebb műveltségi és politikai erővel rendelkező népeket állítanak szolgálatukba. Így pl. a törökfajú jakutok rénszarvasaikat szívesen bízzák tunguz pász-

torokra. Vagy, hogy közelebbi példát is említsünk, hivatkozunk a középkori szerb kolostorokra, ahol szívesen adják a méneseket, juhnyájukat és disznókondákat román pásztorok kezére, — noha egészen bizonyos, hogy szerb pásztorok is állottak volna a papok rendelkezésére, vagy a jószág őrzését éppenúgy elvégezték volna a rend alacsonyabb rendű tagjai, mint más gazdasági munkát. Hogy mennyire alárendelten pásztorkodó népnek tekintette a magyarság a románokat, arra jellemző Baszaraba román vajda (1320 kör.—1352) esete, aki Róbert Károly előtt csak, mint a magyar király „juhainak pásztora“ szerepel.

A XIII—XIV. századtól a románság gyors iramban foglalja el Erdély legeltetésre alkalmas területeit. A foglalás részben pásztrovándorlások révén, részben telepítések által történt. Nemcsak délfelől özönlik a pásztornépség Erdély területére, hanem Moldva felől jöve febukkannak Máramarosban is, ahonnan tovább rajzanak észak és dél felé. Települési területük a hegyi legelők övezetében van s csak lassan, főleg a XVI. századtól kezdve szivárognak le a síkságokra. A kis hegyi szállások a kenézek vezetése alatt állanak. Az „oláh jog“ szerint a kenézek bíraskodnak felettük, szedik az adót: a juhötvenedet, a disznótizedet és más természetbeni adókat. A kenézek vezetése alatt álló falucskákról jellemzően írja *Makkai L.*: „... a középkor folyamán állandó hullámvásban vannak, eltűnnek, nevet változtatnak, egyszóval magukon viselik a folyton költözködést igénylő pásztoreletmód jellemvonásait.“ A román vándoreletmód mindennél jellemzőbb bizonyítékául megemlítyük itt, hogy a XIII. századi szerb királyi adománylevelek az erdőségekkel együtt román pásztorokat is juttatnak a monostoroknak, de a pásztorokat nem falunként, hanem névszerint említik.

Román vándorpásztorok nagyobb tömegben a XIV. században már eljutnak a Ruszinföldre, a XV. században megjelennek a Tátra alján, Árvában, a XVI. században Morvaországban. A vándorlás Erdély felől állandóan új és új lökéseket kapott. A pásztorok útját nemcsak a ruszin, szlovák és lengyel nyelv román jövevényszavai, a hegy- és víznevek jelzik, hanem a pásztorkodás néprajzának számtalan eleme is. Román pásztorok terjesztették a belterjesebb tejgazdálkodást, a sajtkészítés különböző módját, valószínű, hogy ők tanították meg a ruszinokat és szlovákokat a tejoltás bizonyos módjára, román pásztoroknak tulajdoníthatjuk az Alacsony Tátrában a szántalpas pászorkunyhók, a ruszinoknál az oszlopokra épített sajtszárfító *komárnyákok* használatát. A román pásztornyelv műszavaival természetesen nemcsak a Ruszinföldön, a Felvidéken, az erdélyi magyarságnál találkozunk, hanem mindenütt, ahol ezek a vándorok megfelelő adók és bérek lefizetése után tanyát ütnek. A XVIII—XIX. században vándor délerdélyi román pásztorok még a Nagyikunságban is megfordulnak. Karcag város 1755. évi tanácsjegyzőkönyvéből kiderül, hogy a város határában szeben-

megyei románok telettetik nyájaikat. A jegyzőkönyvben a következőket olvashatjuk: „Jövén előnkben valamelly Szeben vármegyei Sina helységében lakó két oláhok telelő pascuum végett. Ilyen conditio alatt engedtiunk nékik telelő pascuumot közönséggel: tanács végzéséből, hogy két ezer juh bejövén, egyért-egyért fizessenek hét dénárokat, a két ezerre pedig adjanak hét juhot. A juhok legeltetésében pedig ilyen rendtartások legyen, hogy a redemptionális földekre ne szabad legyen menniek, hanem csak a nyomás földre, az hol az magunk marhái járnak. Terminusok vagyon Szt. Mihály napjától fogva Szt. György napig. Árendájoknak pedig felét tartoznak extempore ide jövén, felét letenni, melyben is most felpénzben percipiaáltunk hét körmöci aranyakat.” Hasonló adatokat még bőven idézhetnénk. Ügylátszik azonban, hogy a román pásztorok hébe-korba rossz fát is tettek a tűzre, mert alföldi városaink körözési jegyzőkönyvei tele vannak a román pásztorok személyleírásaival. Karcag városa többször ki is tiltja, a város elhagyására kényszeríti a már befogadott román pásztorokat, így pl. 1796-ban és 1817-ben.

A vándorló románokat okleveleink eleinte *vlach*, *valach*, *voloch*, *oláh* néven emlegetik, de a XV.—XVI. századtól nemzeti-ségre való tekintet nélkül ezek az elnevezések vándorpásztort is jelentenek. A Balkánon már a XI. században foglalkozásnévvé változott a *vlach* elnevezés. A XVII.—XVIII. században a gömöri ruszin és szlovák valachok között, amint a családnevek bizonyítják, magyarok is voltak. Pestmegyéből a középkor végén említeneek egy Gyenge János nevű magyart, akinek a foglalkozása „oláh azaz pásztor”. A *vlach*, *valach* szó, mint személynév is gyakran előfordul. Békésmegyében a szarvasi, kondorosi tanyavilágban ma is laknak *Valach* nevű földművesek; őseik bizonyára vándorpásztorkodással foglalkoztak. Liptóban *valach*-nak nevezik a juhászokat. A szlovák népdalok tele vannak ezeknek a *valach*oknak az életét megörökítő számtalan kedves vonatkozással. Egy népdalt itt is bemutatunk:

Nyáját hajt a juhász fel a bükkös felé,
Bográcsot cipel a háta közepén,
Süvit az őszi szél ott a zöld erdőben,
Nyáj után a juhász rongyos gúnyájában.

A román jövevényszavak, műveltségi tárgyak jellemzője, hogy nem egyformán és általánosan terjedtek el, bizonyos vidékeken csak bizonyos szavak és műveltségi tárgyak ismeretesek, úgy amint egy-egy vándorló csoport itt-ott megjelent vagy amint egy pásztorszállás tagjai közül néhányan a magyar gazdák szolgálatába állottak. A sajtynyomó *kerentát* a láposvölgyi magyarok nem ismerik, mivel ilyen edényeik a szomszédos román pásztoroknak nincsenek, megvan ellenben a *kerenta* a Székelyföldön és innen távol Szabolcsmegyében, ahova olyan pásztorok

juttatták el, akik a tejfeldolgozásnál ilyen edényeket használtak. A pásztor *pukulár*, *bács* és *csobán* elnevezése is aszerint változik az erdélyi magyarságnál, hogy milyen román pásztorokkal tartotta fenn a kapcsolatokat valamelyik magyar népi csoport. Hasonló és még bőven említhető jelenségek mind arról tanuskodnak, hogy a román pásztorműveltség egységes befolyásáról, hatásáról nem lehet szó. A bolgár nyelv román pásztorműszavai a mi szempontunkból is tanulságosak. A bolgár nyelvben előforduló, román eredetű pásztorműszavak (pl. *balmus* 'kukorica-íjsztból, túróból és vajból készült étel', *buč* 'vezető pásztor', *brinza* 'juhsajt', *gega* 'pásztorbot', *babana* 'öregjuh', stb.) száma elég tekintélyes, de azok inkább helyi jelentőségűek. A legjobban elterjedt szavak csak a legelőgazdálkodásra vonatkoznak — írja *Scheludko* — s nem szólnak a románoknak a bolgárookra gyakorolt kulturális befolyásáról. Legfeljebb arról tanuskodnak, hogy a román pásztorok nyájaikkal bolgár földön is legeltettek — amihez, természetesen beleszólásuk volt a bolgároknak is — s így a bolgárokhöz átkerült gazdálkodásuk néhány eleme a megfelelő elnevezésekkel együtt.

Az erdélyi románság elsősorban juhtenyésztő. A falu határában elterülő ugar legeltetésétől kezdve a havasi legelők járatásáig, az erdei legeltetésig, a havasokban és folyóvölgyekben, síkságokon történő teleltetésig a pásztorkodás változatos formáit üzlik. Változik a legeltetés akkor is, ha bárányokat, tejelő állatokat, meddőket, herbéceket (kosokat) őriz a pásztor. A változatosság a legeltetés rendjén, a legelők kihasználásán kívül megmutatkozik a pásztorok társadalmi szervezetében is.

(A továbbiakban a szerző ismerteti a máramarosi románság, a Radnai és Kelemen havasok, a Déli Kárpátok pásztorkodó formáit.)

*

Meg kell emlékeznünk a mócok, a kolozsi, bihari, tordaranyosi és alsófehérmegyei mocanok pásztorkodásáról. A juhászat és szarvasmarhatenyésztés mellett az előbbiek famunkával, az utóbbiak famunkával és földműveléssel is foglalkoznak. A juhokkal a havasi legelőt járatják és az ugart kosaraztatják. A havasi pásztorepületek állandóbbak, szilárdabbak, mint az ugaron állók; — ami érthető is. Az ugart június elejéig (Konstantin és Heléna napjáig) legeltetik. A mocanok szarvasmarhával is kosaraztatják az ugart. A nyári pásztorszállásokhoz a nők is kimennek és a tejtermékek feldolgozásával foglalkoznak. A mocan és móc szarvasmarhatenyésztés ma felette áll a juhászatnak. Mindkét népcsoport a XVII. században a Bánffyak birtokához tartozó gyalui havasokon a juhon kívül lovat, ökröt, tehenet és disznót is nyaraltatott. A móc és mocan szarvasmarha feltűnően hasonlít az Erdély keleti részén tenyésztett csángó marhához. Ha aztán tovább vizsgáljuk a mocan és móc szarvasmarhakultúrát, azt vesszük észre, hogy feltűnő sok

magyar műszót ismernek a szarvasmarhatenyésztés köréből. A móc népnyelvben a *bicű* 'bika', *borneu* 'bornyú', *iosag* 'jóság', stb. elnevezések magyar átvételek, de általában magyar eredetűek a ló, ökör és tehénnevek (*cheşă* 'kesely', *virag* 'virág', stb.). Ebből a két egymással párhuzamba állítható jelenségből és abból a tényből, hogy a mócoknál és mocanoknál igen sok magyar családnév található, arra következtethetünk, hogy mindkét román ethnikai csoportnál a szarvasmarhatenyésztés magyar eredetű s a juhászat visszafejlődését a szarvasmarhatenyésztés okozta.

Az erdélyi román pásztorkodás mai formáját jellemzi a rendszertelenség és tagoltság. A románság ősi vándorlási ösztöne, nomadizáló tulajdonságai ma is megvannak; nemcsak a földrajzi viszonyok kényszerítik a románságot vándorlásra, hanem a népi és faji hagyományok is. Az egymástól elszigetelten, — amint *Bethlen Miklós* mondja — „mindmegannyi külön kis köztársaságokban” való élés és a vándorlás miatt a különböző népi csoportok nem forrottak egymással szorosabban össze s eltérő vonások alakultak ki az ősi román pásztorműveltségben, a legeltetés rendjében. A pásztorkodás ősi, eredeti formája a nyári havasi legeltetés s a távoli nagy síkságokon való teletetés (*Dunamente*, *Baragán* sztyeppe, *Alföld*, stb.) A hegyi teletetést nem tartom a román pásztorkodás ősi elemének, márcsak azért sem, mert a teletető szállásoknak a román népnyelvben különböző elnevezésük van: *colibă* (Szeben környéke), *casă în câmp* (Radnai havasok), *căsoi* (Lápos hegység), *sălaş* (Bihar hegység), *căsuță* (Kelemen havasok), stb. A hegyi teletetés abból az időből — és pedig különböző időből — származhat, amikor a román pásztorok egy-egy tájban kezdtek 'megtelepülni', 'megállni' s rendszeresen foglalkoztak szénagyűjtéssel. Viszonylag még fiatalabb eleme a pásztorkodásnak a szántóföldek kosarazása. Hogy mennyire a havas az igazi legelőterülete a románságnak, annak legjobb bizonyítéka az, hogy Erdély több területén a legelőnek fenntartott helyet, akkor is, ha az a földművelés övezetében fekvő falu közvetlen határában van, *muntenek*, azaz havasnak nevezi a román. A különböző pásztorkodási formák kialakulásánál bizonyára része volt annak is, hogy melyik birtokos hatalmi körébe tartoztak a pásztorok s kinek milyen és mennyi szolgálattal (pénz, sajt, juh) adóztak.

Budapest.

Gunda Béla.

Die ungarischen Verbindungen des rumänischen Hirtenwesens.
In der siebenbürgischen Hirtenterminologie gibt es viele Lehnwörter. Diese sind nicht Beweise der rumänischen Kulturwirkung, sondern der ungarischen wirtschaftlichen Überlegenheit. Diese beweisen, dass die Ungarn seit lange gewisse Eigenschaften der Rumänen erkannten und wirtschaftlich verwerteten. Wahr-

scheinlich ist, dass bei den Motzen und Mokban (Kom. Bihar, Alsófehér, Tordaaranyos) die Hornviehzucht ungarischen Ursprunges ist. Die althergebrachte, ursprüngliche Form des rumänischen Hirtenwesens (Schafzucht) ist die sommerliche Gebirgsweide und die Überwinterung in den grossen Ebenen (Moldau, Balkan). Die Gebirgsüberwinterung ist bei den Rumänen neueren Datums.

Irodalom.

A románság történetének munkánkban említett részleteire l. *Tamács L.*: Rómaiak, románok és oláhok Dácia Trajánában, Budapest, 1935; *Gáldi L.*—*Makkai L.*: A románok története, Budapest, 1941. *Verancsics Antal* megjegyzését *Makkai L.* nyomán közlöm. *Gróf Bethlen Miklóstól* idézett jellemzést l. emlékirataiban: *Gróf Bethlen Miklós* történeti emlékiratai. Pest, 1864. A magyarok elől a hegyekbe húzódó románokról többek között l. *S. Opreanu* Contribuțiuni la toponimia din Ținutul Săcuilor, Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj, Vol. II. 1924—1925. Kolozsvár, 1926. c. munkáját. Itt *S. Opreanu* többek között azt írja, hogy az autochton elemek a hegyekbe húzódnak és a jövevények elveszik a síkságon és a völgyekben a helyüket. Hivatkozik azután kaukázusi, albán és baszk példákra (153. l.). Ezeknek az összekapcsolása azonban a magyar és román viszonyokkal teljesen naiv és tudománytalan. A megtelepülés idejéről l. *Kniezsa I.*: Magyarország népei a XI. században, kny. a Szent István emlékkönyvből, Budapest, 1938. A kalotaszegi Bánffy-birtokon legeltető románokról l. *Szabó T. Attila*: A kalotaszegi nagybirtokok jobbágyságának szolgáltatása és adózása (1640—1690), Erdélyi Tudományos Füzetek, 114. sz. Kolozsvár, 1940., a háromszéki havasokon megjelenő berszánokról *Orbán B.* (A Székelyföld leírása, 1—6. k. Budapest, 1868—1873.) ír. A moldvaiak erdélyi havasfoglalására *A. Feress* hívja fel a figyelmet: Păstoritul ardelenilor în Moldova și Țara Românească (până la 1821), Academia Română, Memoriile Secțiunii Istorice, Seria III., Tom. VII., Bukarest, 1927., l. különösen 154. alk. l. A magyar pásztortermínológia román jövevénytáblájáról l. *Szinnyei J.*: A magyar nyelvbe átvett oláh szavak, Magyar Nyelvőr, XXII—XXIII. k. A jakut példára *E. W. Pfitzenmayer* munkájából (Kelet-szibíria ősvilága és ősnépei, Budapest, 1933.) hivatkozom. A szerb példákra l. *K. Kadlec* alább idézett munkáját, Baszaraba román vajda esetére *Gáldi L.*—*Makkai L.*: id. munk. A románok megjelenését az északi és északkeleti Kárpátokban nálunk újabban *Melich J.* (A honfoglalás kori Magyarország, Budapest, 1925—29.) és *Kniezsa I.* (A tót és lengyel költözködő pásztorkodás magyar kapcsolatai Ethnographia, XLV. 1924.) tárgyalják. V. ö. még *Tamács L.*: id. munk. A tátrai megjelenésre l. még *Z. Holub—Paciewiczowa*: Osadnictwo pasterskie i wędrowni w Tatrach i na Podtatrze, Kraków, 1931. c. munkáját és a *Kniezsa I.*-nél idézett irodalmat. Tekintetbe vettem *Mara N. Popp*: Urme românești în viața pastorală a Carpaților Polonezi, Buletinul Societății Regale Române de Geografie, Tom. LIV., Bukarest, 1935. c. munkát is. A szerző történeti következtetései azonban nem helytállóak. Az oláh jogra, a kenézség intézményére, a hivatkozott szerb példákra l. *K. Kadlec*: Valasi u vlašské právo v zemích slovanských a uherských, Prága, 1916. A kenézség, az oláh jog és a vlach kérdés tekintélyes magyar irodalmából l. elsősorban *Makkai L.* szép összefoglalását (*Gáldi L.*—*Makkai L.*: id. munk. II. fejj.), azonkívül a *Kniezsa I.*-nél (A tót és lengyel költözködő pásztorkodás...) idézett irodalmat. A lipitói juhászok valach elnevezésére l. *Lehoczky T.*: Adatok a vlach szó értelmezéséhez, Ethnographia, XII. 1901. A román pásztorelemek erdélyi térfoglalásának részleteire *Mályusz E.* tanítványainak munkái nyújtanak tanulságos felvilágosítást, l. különösen *Maksay F.*: Szatmár megye a középkorban, Budapest, 1940.; *Jakó Zs.*: Bihar megye a török pusztítás előtt, Budapest, 1940. A bolgár nyelv román elemeire rámutató tanulmány: *D. Scheludko*: Lateinische und rumänische Elemente im Bulgarischen, Bal-

kan Archiv, III. Leipzig, 1927. A néprajzi és szóföldrajzi példákat részben a fentebb említett irodalomból, a magyar néprajzi közlésekből (elsősorban *Szinnyei J.*: Magyar tájszótár, I—II. Budapest, 1893—1901.) veszem, de felhasználtam az Ethnographia különböző évfolyamaiban megjelent több részletadatot is. A szántálpas kunyhókra l. *Gunda B.*: A Déli Kárpátok román népi műveltségének balkáni kapcsolatáról, Ethnographia, LII. 1941. A mőcök életviszonyairól a pásztorkodást is említve az újabb irodalomban ügyes összefoglalást nyújt *E. Petrovici*: Folklor dela Moții din Scărișoara, Anuarul Arhivei de Folklor, V. Bukarest, 1939. A régebbi irodalomból l. *Frâncu—Candrea*: Româniile din Munții Apuseni, Bukarest, 1888.; *Moldován G.*: A mőcokról, Erdélyi Múzeum, IV. Kolozsvár, 1887. A mocan pásztorkodásról l. *Moldován G.*: Alsófehér vármegye román népe, Nagynyed, 1897. A mocan és mőc nyelv magyar jövevényszavairól l. *Moldován G.* előbb idézett munkáját és *Stan V.*: Magyar elemek a mőcök nyelvében, Nagyszében, 1908. c. munkát. Az erdélyi hegyi telettelésről l. *Gunda B.*: Telekformák, települések és a gazdálkodás kapcsolata a Lápos felső völgyében, Földrajzi Közlemények, LXIX. 1941. A telettelő hegyi szállások elnevezéséhez l. *L. Someșan*: Vieța pastorală în Munții Călimani, Buletinul Societății Regale Române de Geografie, LII. Bukarest, 1933.; *T. Morariu*: Vieța pastorală în Munții Rodnei, Bukarest, 1937., I. kül. 17., 190. skk. 1.

Szacsvay (1752—1815) két erdélyi anekdotája.

A' közelebbi török háború alkalmatosságával az erdélyi tábornál szolgált fővezér, herceg Hohenlohe, a székely huszárok főkapitányától azt kérdi egyszer:

— Mit téssen az a szó: „rajta, rajta!” — Mert ő ennél soha hatalmasabb szót nem hallott. — Azt tapasztaltam — így szól — hogy midőn a lovas székelyek tisztje ezt kiáltja, akkor mind lova, mind legényje a székelységnek olly tűzben vagyon, mint a megkeseredett orosz lány.

(Akad. Ktár, Igaz Tört. 146.)

A közelebbi mult 1791-dik esztendőben gróf Kendeffy Göttingába menvén akadémiaira, professor Slettzer egy más gavalérnak úgy mutatá bé:

— Ez az ifjú gróf Kendeffy, ki az emberiség határszéliről éppen most érkezett — ajánlom!

(Akad. Ktár, Igaz Tört. 135.)

*

Schlözer Ágost Lajos (1735—1809), a Gesch. der deutschen in Siebenbürgen (1795) c. mű szerzője.

Érdekes a tudós fölényessége és Hohenlohenak, ki tapasztalathból ismeri a székelyt, őszinte dicsérete.

(Mészöly.)

Fürst Hohenlohe über den Szekler Husaren. Am Ende des XVIII. Jahrhunderts war das Kommando beim Reitersturm: *Rajta, rajta!* (= Darauf, darauf!). Feldmarschall Fürst Hohenlohe fragte einmal den Hauptmann der Szekler Husaren folgendes: „Was bedeutet dieses Wort: Rajta, rajta!? Ich habe ein wirkungsvolleres als dieses noch nicht gehört. Ich habe bemerkt, dass, sobald der Offizier der berittenen Szekler dies ruft, sowohl die Pferde, als auch die Soldaten in ein derartiges Feuer geraten, wie die wütenden Löwen.